

مسجد؛ بازگشت به قلب محله و بازسازی سرمایه اجتماعی

مسجد، فراتر از یک عبادتگاه، می‌تواند دوباره به کانون حل مسائل مردم و پیونددهنده دل‌های گسسته جامعه تبدیل شود؛ ظرفیتی که امروز بیش از هر زمان دیگر به آن نیاز داریم.

مسجد، فراتر از یک عبادتگاه، می‌تواند دوباره به کانون حل مسائل مردم و پیونددهنده دل‌های گسسته جامعه تبدیل شود؛ ظرفیتی که امروز بیش از هر زمان دیگر به آن نیاز داریم.

خبرگزاری مهر؛ گروه استان‌ها؛ زهرا ژرفی مهر: کاهش اعتماد عمومی، گسست میان نسل‌ها و افزایش احساس تنهایی و طرد اجتماعی، امروز به عنوان چالش‌هایی جدی در ساختار اجتماعی جامعه خودنمایی می‌کنند؛ چالش‌هایی که ضرورت بازخوانی نقش نهادهای ریشه‌دار و هویت‌ساز اجتماعی را دوچندان کرده‌اند. در این میان، مسجد به عنوان قدیمی‌ترین و مردمی‌ترین نهاد اجتماعی در تاریخ اسلام، همواره ظرفیتی فراتر از یک عبادتگاه صرف داشته و در مقاطع مختلف تاریخی، محور همبستگی اجتماعی، حل مسائل مردم و شکل‌گیری کنش‌های جمعی بوده است. با این حال، تحولات اجتماعی، تغییر سبک زندگی و محدود شدن کارکردهای مسجد در سال‌های اخیر، موجب فاصله گرفتن این نهاد اثرگذار از نقش اجتماعی اصیل خود شده است.

در چنین فضایی، بازاندیشی در کارکرد مسجد و عبور از نگاه‌های محدود و صرفاً آیینی، می‌تواند این نهاد مقدس را بار دیگر به محور زندگی جمعی، پایگاه اعتماد اجتماعی و پناهگاه مردم در مواجهه با مسائل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تبدیل کند؛ نگاهی که مسجد را قلب تپنده محله و نقطه اتصال مردم، نسل‌ها و نهادهای اجتماعی می‌داند.

بر همین اساس، خبرنگار مهر در گفت‌وگو با حجت الاسلام و المسلمین اصلی نژادی، مدیرکل تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی و حجت الاسلام والمسلمین احمد ذاکری، مدیر مرکز رسیدگی به امور مساجد آذربایجان شرقی، به بررسی ابعاد مختلف نقش تحولی مساجد در بازسازی سرمایه اجتماعی، تقویت انسجام محلی و پاسخ‌گویی به نیازهای نسل جدید پرداخته است؛ گفت‌وگوهایی که در ادامه می‌خوانید، چشم‌اندازی روشن از مسجد مسئله محور و اجتماعی آینده ترسیم می‌کند.

مسجد؛ فراتر از نمازخانه

حجت الاسلام و المسلمین اصلی نژادی در گفت‌وگو با خبرنگار مهر؛ با اشاره به نقش بنیادین مساجد در جامعه امروز گفت: باید بدانیم مسجد فقط برای عبادت و نماز نیست، عبادت انواع بسیار دارد و خدمت به مردم خود عبادت است. بر این اساس مسجد باید پایگاهی برای حل مشکلات مردم باشد و زمانی که مردم بدانند و لمس کنند که در مسجد می‌توانند به راه حل‌های آسان تری برای حل مشکلات روزمره برسند، به یقین رجوع و حضور در مسجد نیز افزایش خواهد یافت.

وی با تأکید بر اینکه دین باید بتواند برای مردم دنیاسازی نیز بکند، افزود: در حال حاضر مردم با مشکلات زیاد اقتصادی دست به گریبان هستند. در گذشته در اسلام مسائل فرهنگی، مالی و اقتصادی در مسجد حل و فصل می‌شد و امروزه با توجه به جایگاه والای مساجد در تولید فرهنگ، نمی‌توان مسائل مالی را از این مقوله خارج دانست، چراکه اصولاً مسئله مالی و اقتصادی در اسلام خود یک مسئله فرهنگی است.

مدیرکل تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی ادامه داد: همان‌طور که رابطه فقر و ایمان در کلام معصومین همواره مطرح بوده، در اسلام نیز نسبت به رفع مشکلات مالی و اقتصادی مسلمانان نگاهی فرهنگی وجود داشته است. فقرزدایی اصلی‌ترین وظیفه همه افراد جامعه است نه فقط دولت و مشکلات اقتصادی منتظر حل شدن توسط دولت نمی‌مانند.

وی با انتقاد از وضعیت فعلی مساجد گفت: دینی که مردم را از دنیا باز دارد، کامل نیست. متأسفانه مساجد از آن نیروی عظیم پایگاه اصلی جامعه فاصله گرفته‌اند و به محلی صرفاً برای ادای فریضه نماز تبدیل شده‌اند؛ به گونه‌ای که پنج دقیقه قبل و بعد از نماز بسته می‌شوند.

حجت الاسلام اصلی نژادی تصریح کرد: مساجد امروزی به مکان کسب درآمد برای مجالس ختم تبدیل شده‌اند و این مسئله باعث تعطیلی بسیاری از امور مهم عبادی دیگر شده است. مسجد سوپرمارکت نیست و مسجد متولی بردار نیست که هر فردی بیايد و از آن ولو برای امور واهی مخارج مسجد کسب درآمد کند.

مدیرکل تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی با اشاره به رویکردهای سازمان تبلیغات اسلامی گفت: قرار دادن مسجد به عنوان محور حل مشکلات مردم در محلات در قالب سند بیانیه گام دوم انقلاب از رویکردهای محوری سازمان است. در این راستا قرارگاه مساجد در استان ها تشکیل شده که مسئول مستقیم آن امام جمعه محترم است و پنج کمیته ذیل آن فعالیت می کنند.

وی افزود: سازمان تبلیغات اسلامی مسئولیت کمیته آموزش و توانمندسازی روحانی، امام جماعت و هیئت امنای مساجد را بر عهده دارد و تاکنون بیش از ۳۰۰ امام جماعت در مرحله اول آموزش ها که به مدت سه روز در شهر مقدس قم برگزار شد، شرکت کرده اند.

حجت الاسلام اصلی نژادی تأکید کرد: مسجد باید پایگاه حل مشکلات مردم، پایگاه عبادی، اجتماعی، فرهنگی و تربیتی، پایگاه حفظ نظام و تبیین دستاوردهای انقلاب و نیز ملجأ و پناهگاه مردم در شرایط سخت باشد.

گسست با نسل جوان؛ اشکال در برنامه ها و نگاه ها

وی در بخش دیگری از سخنان خود با اشاره به فاصله میان مساجد و جوانان گفت: ذائقه نوجوانان و جوانان امروز با دهه های گذشته متفاوت است. اگر مسئولان درک کنند که مسجد قهوه خانه یا پارک بازنشستگان نیست، تبدیل مسجد به پایگاه نوجوانان کار دشواری نخواهد بود.

وی با انتقاد از برخی برخوردها افزود: چرا باید فعالان حوزه نوجوان و جوان با درهای بسته یا درخواست مبالغ سنگین مواجه شوند؟ مسجد ملک شخصی کسی نیست و باید در اختیار نسل جوان قرار گیرد.

مدیرکل تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی تصریح کرد: اینکه اکثر اغتشاشگران دستگیرشده زیر ۲۵ سال سن داشته اند و در نماز جماعت بیشتر افراد مسن حضور دارند، نشان دهنده اشکال جدی در برنامه ریزی، گفتار و رفتار ماست.

وی با انتقاد از عملکرد برخی هیئت های امنای گفت: متأسفانه در بسیاری از مساجد، هیئت امنای مسجد با بستن درها یا اولویت دادن به مجالس ترحیم، موجب تعطیلی برنامه های تربیتی و فرهنگی نوجوانان و جوانان می شوند.

امام مسجد؛ از نمازگزار تا کنشگر اجتماعی

حجت الاسلام اصلی نژادی با اشاره به جایگاه امام مسجد گفت: نگاه به امام مسجد به عنوان کنشگر اجتماعی بسیار پایین است. امام مسجد باید مهارت هایی مانند راهبری، تبیین، ارتباط مؤثر، تربیت، فعالیت اجتماعی و آشنایی با علوم روز را داشته باشد.

وی افزود: اگر دغدغه امام فقط نماز باشد، امام جماعت است؛ اگر دغدغه اش مسجد باشد، امام مسجد است؛ اگر دغدغه اش محله باشد، امام محله است و اگر دغدغه اش تمدن اسلامی باشد، امام الگوی جامعه خواهد بود.

مدیرکل تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی خاطرنشان کرد: سبک آموزش حوزه های علمیه به دهه های گذشته بازگشته و پاسخگوی نیازهای امروز جامعه نیست و باید در این زمینه بازنگری جدی صورت گیرد.

وی با اشاره به وجود الگوهای موفق گفت: مساجدی هستند که به صورت مسئله محور اداره می شوند و روحانیون آن ها تمام وقت در خدمت مردم هستند، اما متأسفانه به دلیل نبود زیرساخت های مالی مناسب، این افراد در تأمین معیشت خود دچار مشکل اند.

حجت الاسلام اصلی نژادی تأکید کرد: انسان ذاتاً موجودی اجتماعی است و مساجد می توانند نقش مؤثری در کاهش احساس تنهایی و طرد اجتماعی ایفا کنند. اگر فردی مدتی در مسجد حضور نداشته باشد، دیگران باید جویای حال او شوند.

وی با انتقاد از کم توجهی به نقش بانوان گفت: تا کنون نقش بانوان در مدیریت مسجد بسیار کم رنگ بوده، در حالی که به فرموده امام خمینی(ره)، رهبران نهضت بانوان هستند. سازمان تبلیغات اسلامی در رویکرد جدید خود، حوزه بانوان را به سطح معاونت ارتقا داده و بودجه بیشتری به آن اختصاص داده است.

مدیرکل تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی در پایان گفت: باید فرزند زمان خود باشیم و اقتضائات امروز را درک کنیم. مسجد حلقه گمشده انسان امروزی است؛ انسانی که به دنبال معنویت است. اگر مدیریت ها جوان سازی نشوند و رفتارها و گفتارها متناسب با نسل جدید اصلاح نشوند، نمی توان انتظار بازسازی سرمایه اجتماعی را داشت.

نقش عملی مسجد در بازسازی انسجام و سرمایه اجتماعی

در ادامه گفتگو احمد ذاکری مدیر مرکز رسیدگی به امور مساجد آذربایجان شرقی در گفت وگو با خبرنگار مهر، به تشریح نقش تحولی مساجد در بازسازی سرمایه اجتماعی و تقویت انسجام محلی پرداخت.

وی با اشاره به چالش های پیش روی مساجد در عصر حاضر، بر لزوم تغییر رویکرد و حرکت به سوی مشارکت مردمی و تولید سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد و اقدام جمعی تأکید کرد.

ذاکری در ابتدای گفت وگو، با تأکید بر اهمیت بازگشت به ریشه های تاریخی و اجتماعی مساجد، اظهار داشت: مسجد همواره نقش محوری در تقویت پیوندهای اجتماعی و انسجام محلات داشته است. اما در سال های اخیر، این نقش کمرنگ شده و مسجد بیشتر به عنوان یک مکان برای انجام عبادات فردی شناخته می شود.

وی افزود: برای احیای این نقش، مسجد باید به یک پایگاه عملی برای شناسایی و حل مسائل محله تبدیل شود. این امر مستلزم ایجاد شبکه ای از کنشگران محلی، از جمله معتمدین، خیرین، جوانان و بانوان، است که با همکاری یکدیگر، به حل مشکلات و بهبود کیفیت زندگی در محله کمک کنند.

ذاکری تأکید کرد که این رویکرد، مسجد را از یک نهاد صرفاً دینی به یک نهاد اجتماعی پویا تبدیل می کند که با ایجاد اعتماد و تقویت حس همبستگی، نقش مهمی در بازسازی سرمایه اجتماعی ایفا می کند.

برنامه های عملیاتی مرکز رسیدگی به امور مساجد استان

در ادامه، ذاکری به برنامه های تحول آفرین مرکز رسیدگی به امور مساجد استان اشاره کرد و گفت: این مرکز با تکیه بر نقشه های راهبردی، تلاش می کند تا مساجد را به کانونی زنده و اثرگذار شبیه صدر اسلام تبدیل کند.

وی توضیح داد: این برنامه ها بر ایجاد ساختارهای مشارکتی منسجم متمرکز هستند که در آن، مساجد به مراکزی برای سازماندهی ظرفیت های محله تبدیل می شوند و مسائلی مانند اشتغال، سلامت و محیط زیست با مشارکت مستقیم مردم پیگیری می شوند.

ذاکری مثال زد: برای مثال، در برخی مساجد، نهادهای کارشناسی کوچک برای حل مشکلات اشتغال و کارآفرینی ایجاد شده است. همچنین، مساجد در ارائه خدمات به سالمندان، بیماران و افراد کم برخوردار نقش مهمی ایفا می کنند.

ریشه گسست با نسل جوان و اصلاحات لازم

ذاکری در پاسخ به این سؤال که چرا مساجد نتوانسته اند ارتباط پویایی با نسل جوان برقرار کنند، گفت: ریشه این مشکل، فاصله میان زبان، نیازها و فضای مشارکت مسجد با دنیای نسل جدید است.

وی تأکید کرد: برای حل این مشکل، باید دو تحول اساسی رخ دهد. اول، تغییر نگرش از مسجد به عنوان محل گفتار یک سو به محفل گفت وگو و هم آفرینی؛ دوم، تبدیل مسجد به پایگاه عملیاتی برای اقدامات اجتماعی اثرگذار که جوانان در آن کنشگران اصلی باشند.

ذاکری پیشنهاد کرد: برای جذب جوانان، مساجد باید برنامه های متنوعی را ارائه دهند، از جمله کارگاه های آموزشی، فعالیت های ورزشی، گروه های فرهنگی و هنری، و همچنین فرصت هایی برای مشارکت در پروژه های اجتماعی و خدماتی داده شود.

نقش امام مسجد به عنوان کنشگر اجتماعی محوری

ذاکری با تأکید بر اهمیت نقش امام جماعت در تحول مساجد، اظهار داشت: نقش امام جماعت باید از یک مدیر داخلی مسجد به یک رهبر اجتماع محلی ارتقا یابد.

وی افزود: برای تحقق این امر، باید ائمه جماعات را از طریق دوره های آموزشی در زمینه های مدیریت اجتماع، شناخت مسائل شهری و ایجاد شبکه های پشتیبانی توانمند کرد. همچنین، باید ساختارهایی ایجاد شود تا امام جماعت بتواند در تصمیم گیری های محلی نقش مؤثری ایفا کند.

ذاکری با اشاره به وجود الگوهای موفق مساجد مسئله محور در سطح کشور، گفت: موفقیت این الگوها در طرح خشک و از پیش تعیین شده نیست، بلکه در فرآیند مشارکتی تشخیص، بسیج ظرفیت و تقسیم کار اجتماعی است.

وی نمونه هایی از این الگوها را ذکر کرد: برای مثال، در برخی مساجد، گروه هایی از مردم با همکاری یکدیگر، یک کارگاه اشتغال زایی را راه اندازی کرده اند. در مساجد دیگر، گروه هایی برای کمک به معیشت نیازمندان تشکیل شده است. در برخی مناطق نیز، مساجد به مراکز خدمات اجتماعی تبدیل شده اند که در آن، خدمات مختلفی مانند مشاوره، آموزش و کمک های مالی ارائه می شود.

ذاکری با تأکید بر اهمیت ایجاد فضاهای گفت و گو و مشارکت بین نسلی در مساجد، گفت: مسجد می تواند با ایجاد فضاهای گفت و گو و مشارکت بین نسلی (مانند کانون گعده های محله ای)، شبکه های حمایت اجتماعی خرد (مثل گروه های رسیدگی به سالمندان)، و ارائه خدمات مشاوره روانی-اجتماعی با استفاده از ظرفیت داوطلبان محل، به کاهش تنهایی، طرد و شکاف نسلی کمک کند.

وی افزود: همچنین، برگزاری مراسم و جشن های فرهنگی و مذهبی با حضور همه اقشار جامعه، می تواند به تقویت حس همبستگی و تعلق اجتماعی کمک کند.

مشارکت جدی بانوان، جوانان و نوجوانان در مدیریت کلان

ذاکری تأکید کرد: سهم بانوان، جوانان و نوجوانان در سیاست گذاری و مدیریت کلان مساجد با ظرفیت واقعی شان فاصله زیادی دارد. برای رفع این مشکل، باید جسارت مدیریتی لازم برای ورود آن ها به عرصه های برنامه ریزی و مدیریت را فراهم کرد.

وی افزود: برای مثال، می توان شوراهای مشورتی جوانان و بانوان را در مساجد تشکیل داد و آن ها را در تصمیم گیری های مهم مشارکت داد.

وی همچنین گفت: می توان برنامه های آموزشی و توانمندسازی برای بانوان، جوانان و نوجوانان برگزار کرد تا آن ها بتوانند نقش فعال تری در مدیریت مساجد ایفا کنند.

ذاکری با تأکید بر اهمیت نقش مساجد در ایجاد پل ارتباطی میان شهروندان و نهادهای رسمی، گفت: مسجد به دلیل ریشه داشتن در جامعه و داشتن اعتماد عمومی، می تواند در حل مشکلات شهروندان و پیگیری مطالبات آن ها نقش مهمی ایفا کند.

وی افزود: برای این منظور، می توان میز خدمت مسئولان محلی را در مساجد برگزار کرد و شبکه های مردمی را برای مستندسازی و پیگیری مسائل جمعی ایجاد کرد. همچنین، می توان از مساجد به عنوان بستری برای برگزاری جلسات مشورتی با مقامات محلی و ارائه پیشنهادات و راهکارها استفاده کرد.

ویژگی های مسجد آینده در مواجهه با فضای مجازی

ذاکری تأکید کرد: مسجد آینده باید با استفاده از فناوری های نوین و فضای مجازی، به مخاطبان بیشتری دسترسی پیدا کند و ارتباطات خود را با جامعه تقویت کند.

وی افزود: مسجد می تواند از طریق وب سایت، شبکه های اجتماعی و پلتفرم های آنلاین، برنامه ها و فعالیت های خود را به اطلاع عموم برساند. همچنین، می تواند از این ابزارها برای برگزاری دوره های آموزشی، ارائه خدمات مشاوره و پاسخگویی به سؤالات مردم استفاده کند.

در پایان گفت وگو، ذاکری با تأکید بر ضرورت تحول اساسی در مساجد، گفت: مأموریت اصلی مساجد در دهه پیش رو، تبدیل شدن به کانون تولید و تقویت سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد و اقدام جمعی در محله است.

وی افزود: برای تحقق این مأموریت، باید سازوکارهای مشارکت فراگیر ایجاد کرد، پلتفرم های عملیاتی مشترک با نهادهای رسمی را توسعه داد، و مساجد را با ابزارهای دیجیتال مجهز کرد تا بتوانند به طور مؤثر در فضای مجازی و واقعی حضور داشته باشند.